

Кротенко В.И., Касьяненко А.П. Роль проективных методик в исследовании детей с эмоциональными нарушениями при задержке психического развития

В статье отмечается анализ особенностей эмоциональных нарушений у детей с задержкой психического развития. Указывается целесообразность и важность применения проективных методик при исследовании эмоциональных нарушений. Проведен анализ психолого-педагогической литературы по вопросу изучения особенностей эмоционального развития дошкольников с задержкой психического развития. Представлены результаты эмпирического исследования эмоциональной сферы детей с задержкой психического развития с целью выявления особенностей детей с эмоциональными нарушениями и выяснения особенностей использования проективных методик. На примере нескольких проективных методик продемонстрировано проявления эмоциональных нарушений детей с задержкой психического развития. Среди нарушений эмоционального развития в детском и подростковом возрасте выявлены такие нарушения как: тревожность, боязливость, страхи, агрессия, повышенная эмоциональная усталость, трудности общения, депрессия, дистресс, которые можно рассматривать как актуальные переживания у детей с задержкой психического развития. Проанализированы полученные данные и определена роль проективных методик в исследовании детей с эмоциональными нарушениями при задержке психического развития. Выявленные трудности в применении проективных методик в исследовании детей с эмоциональными нарушениями при задержке психического развития. На основе полученных данных определена роль проективных методик в исследовании детей с эмоциональными нарушениями.

Ключевые слова: проективные методики, задержка психического развития, эмоциональные нарушения.

Krotenko V.I., Kasyanenko A.P. The role of projective methods in the study of children with emotional disorders in mental retardation

The article states analysis features of emotional disorders in children with mental retardation. Reported the feasibility and importance of using projective techniques in the study of emotional disorders. The analysis of psychological and educational literature on the study of features of emotional development of preschool children with mental retardation. The results of an empirical study of the emotional sphere of children with mental retardation to identify the characteristics of children with emotional disorders and clarify the characteristics of use of projective techniques. The example of several projective techniques demonstrated signs of emotional disturbances of children with mental retardation. Among the violations emotional development in childhood and adolescence found such violations as: anxiety, fear, aggression, increased emotional exhaustion, difficulty communicating, depression, distress, which can be considered as relevant experience in children with mental retardation. Analyzed the data and the role of projective techniques in the study of children with emotional disorders in mental retardation. Revealed difficulties in the application of projective techniques study of children with emotional disorders in mental retardation. At the core of the data the role of projective techniques in the study of children with emotional disorders.

Key words: projective techniques, mental retardation, emotional disturbances.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014 р.

Статтю прийнято до друку 28.10.2014 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Руденко Л.М.

УДК: 376.42

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ЗПР ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кротенко В. І.,

кандидат психологічних наук, доцент

Омельян А.С.

Сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується посиленням уваги до вивчення різних особливостей і варіантів дитячого розвитку. Одним із таких варіантів психічного дизонтогенезу є затримка психічного розвитку. Відзначається значне збільшення кількості дітей із затримкою психічного розвитку, які в свою чергу мають труднощі в формуванні ігрової діяльності, яка є провідною діяльністю в дошкільному віці. Дитина перестає вдовольнятися грою як основним заняттям в тому випадку, якщо вона достатньо оволоділа її складними розгорнутими формами. Ті діти, у яких ігрова діяльність не сформована не відчувають потреби в переході до нової провідної діяльності – навчання. В свою чергу велика кількість дітей із затримкою психічного розвитку, потрапляючи в умови шкільного навчання, не можуть оволодіти шкільною програмою, тому успішність дитини та, взагалі, гармонізація її розвитку великою мірою залежить від раннього виявлення затримки психічного розвитку. Отже, саме тому велика увага повинна приділятися розвитку та кінцевому становленню провідного виду діяльності, який відповідає віку дитини.

Гра – розглядається як провідний вид діяльності в дошкільному віці, в рамках якої виникають основні новоутворення даного віку. У грі в дитини формується орієнтація у взаємодії з предметним світом та соціальних відносинах. Дитина оволодіває властивими людині формами поведінки серед інших людей, засвоює моральні норми і правила. Л. С. Виготський писав про гру як про основну умову розвитку дитини, при якій вона може проявити здібності, що відкривають зону її найближчого розвитку[1, с.62-68].

Важко знайти фахівця в галузі дитячої психології, який не торкався б проблем гри, не висував би власної точки зору на її природу і значення. Радянський педагог В. О. Сухомлинський підкреслював, що «гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ»[4, с.139].

І справді з цим твердженням не можливо не погодитись, оскільки гра має суттєвий вплив не тільки на формування особистості, а й на розвиток пізнавальної сфери, формування нових інтелектуальних операцій. Вона є важливою діяльністю, спрямованою на вдосконалення фізичних якостей та психічних здібностей дитини.

Такі відомі науковці як Л.С. Виготський, М.С. Певзнер, Г.Е. Сухарева,

Т. А. Власова, Л.А. Венгер, В.С. Мухіна досліджували ігрову діяльність дошкільників із затримкою психічного розвитку, її вплив на пізнавальну діяльність та психічні процеси вихованців. Саме спираючись на їхні наукові роботи ми на даний час маємо велику кількість інформації про психічний розвиток дітей дошкільного віку із ЗПР та особливості їх провідної діяльності.

Становлення гри дітей із затримкою психічного розвитку підпорядковується загальним закономірностям, але йде значно повільніше і має ряд специфічних особливостей[2,с.94]. Якщо у дітей, розвиток яких відбувається в межах норми, до шести років сюжетно-рольова гра досягає вищого розвитку, то у всіх дітей з ЗПР цього віку вона знаходиться на етапах переддошкільного, молодшого дошкільного віку.

Матеріали дослідження Е.С. Слеповіч, отримані при вивченні сюжетно-рольової гри старших дошкільників із ЗПР, показали значне відставання в розвитку рольової гри. Більшість дошкільників, обстежених в ході дослідження, знаходились на більш ранніх рівнях розвитку ігрової діяльності [3, с.72-78].

Н.Л. Білопільська та І. Ф. Марковська в своїх дослідженнях відмічають, що при явному переважанні ігрових інтересів над навчальними, у дітей із ЗПР в іграх чітко виступає одноманітність інтересів, відсутність творчості і бідність уяви, недостатня емоційність, низька активність, в порівнянні з грою дітей, розвиток яких відбувається в межах норми. Ускладнення правил гри зачасту призводить до її фактичного розпаду[2, с.9].

Для гри дошкільників з ЗПР характерний предметно-дійовий спосіб, ігрова поведінка недостатньо емоційна, світ відносин моделюється поверхнево. Ігрові правила, в основному, розподіляються на предметно-практичний світ, а не на світ соціально практичних відносин, так як логіка реальних дій більш доступна, ніж логіка соціальних відносин.

Ігрові дії дітей бідні й невиразні, що є наслідком схематичності, недостатності уявлень дітей про реальну дійсність і дії дорослих. Недостатність уявлень обмежує і затримує розвиток, що має важливе значення у формуванні сюжетно-рольової гри такої дитини. У дітей із ЗПР виникають великі труднощі при перенесенні отриманих про навколишній світ знань в самостійну ігрову діяльність. Слід сказати, що в цілому гра дітей із затримкою психічного розвитку носить стереотипний, невротичний характер. Діти віддають перевагу спілкуванню чи гри з дорослими або старшими за них дітьми, але і в цих випадках не виявляють значної активності; в процесі групових ігор займають залежну позицію; спостерігається нетривалість гри та відсутність попереднього задуму, не проявляють активності та самостійності в групових іграх.

Також у дітей із затримкою психічного розвитку дуже слабо виражена ігрова мотивація. Такі діти або «не хочуть» грати, або не взмозі розгорнути запропоновану дорослим гру. При цьому ігровий задум відсутній. Тобто дитина діє як би механічно, повторюючи те, що роблять дорослі, але не вибудовує сюжету гри[2, с.140-142].

Такі особливості гри у дітей з ЗПР пов'язані з: трудностю формування уявлень, недостатністю регуляції діяльності, недоліком спілкування по лінії «дорослий-дитина; дитина – дорослий», трудностю осмислення світу людських відносин.

Саме тому для розвитку дітей із затримкою психічного розвитку потрібні особливі ігри, в яких діяльність дорослого має ключове значення. Без керівної ролі дорослого, його прикладу й активної участі такі діти повноцінно грати не зможуть.

Гра виступає як така діяльність, в якій відбувається формування задатків для переходу до мисленнєвої діяльності на новий, більш високий етап – мисленнєвих дій з опорою на мовлення. Функціональний розвиток ігрових дій створює зону найближчого розвитку мисленнєвих дій дитини.

Мета нашого дослідження – виявлення пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку в процесі ігрової діяльності. Для досягнення поставленої мети ми склали відповідну діагностичну програму, яка складається з наступних методик:

1. «Смислові ряди». Мета: виявити розвиток пізнавальних особливостей, загальної обізнаності, уваги.
2. «На що схоже?». Мета: виявити розвиток мислення, уяви.
3. «Допоможи художнику». Мета: виявити розвиток мислення, сприймання.

У дослідженні приймали участь десять дітей із затримкою психічного розвитку віком від 6 до 7 років, які відвідують дошкільний навчальний заклад № 569 в місті Києві.

Аналізуючи результати, отримані в ході проведення методики «Смислові ряди», ми з'ясували, що 30% досліджуваних дітей з затримкою психічного розвитку проявили виразний інтерес, який спостерігався протягом всього часу виконання завдань. Діти з тринадцяти запропонованих пар слів за зразком назвали сім, що являється середнім показником. При визначенні необхідного слова діти потребували не тільки прикладу, а й допоміжних питань, які наводять на правильну відповідь. Не змогли визначити пропущене слово в рядах «швидко – швидше; повільно - ...»; «високий – вищий; низький - ....».

40 % досліджуваних дітей із затримкою психічного розвитку проявили інтерес до гри, який мав епізодичний, поверхневий характер. Діти з тринадцяти запропонованих пар слів за зразком назвали чотири, що являється низьким показником. Навіть при наведенні допоміжних питань та роз'ясненні першої пари слів діти не могли назвати відповідне слово. Іноді діти не могли вербалізувати і показували слово певним жестом, наприклад : «день – гуляти; ніч – спати» хлопчик демонстрував сон заплющивши очі і склавши руки під голову. З більшістю зазначених рядів слів діти не справились.

30 % дітей не проявляли інтересу до завдання, їх увага розсіювалась та переключалась на іграшки та предмети, що знаходились в кімнаті. При постановці завдання продовжити ряд або назвати відповідне слово, діти розповідали про свої іграшки, домашніх тварин, описували названу тварину. Навіть при постановці навідних питань діти не змогли підібрати відповідного слова.

В результаті проведення методики «На що схоже?» визначено, що 40% досліджуваних проявили виразний інтерес, який спостерігався протягом всієї гри. Правильно назвали форму і колір фігури та чітко зрозуміли завдання, що порівнювати потрібно за формою. Фігуру порівнювали лише з декількома предметами, що свідчить про обмеженість досвіду дітей. Найбільше прикладів наводили при роботі з кругом: колесо, тарілка, м'яч, сонце, годинник. Утруднення виникли при роботі з трикутником - діти не змогли згадати схожі на цю фігуру предмети. Тому для спрощення завдання було дозволено порівнювати фігуру з іграшками та предметами, що знаходяться в кімнаті. Діти поступово віднайшли декілька предметів: ялинка, піраміда, дах будинку.

40% дітей проявили епізодичний інтерес до завдання, який постійно потрібно було стимулювати. На прохання порівняти на що схожа фігура за формою переключались на іншу ознаку – колір. При порівнянні круга з колесом переключились на перелік транспортних засобів, у яких є колеса : машина, велосипед, автобус. Зачасту діти самостійно схожість не визначали, потрібна була допомога: постановка питань, які б наводили на правильну відповідь, звернення уваги дітей на оточуючі предмети.

20% - не проявляли інтересу до завдання, не розуміли його умову. На прохання назвати форму фігури, діти називали колір. Допомога у вигляді навідних запитань та прикладу не сприймалась продуктивно.

Отримані результати можна пояснити тим, що у дітей з ЗПР спостерігається зниження рівня узагальнення та абстрагування, оперування загальними ознаками замінюється встановленням конкретних зв'язків між предметами та явищами. Таким чином, операція класифікації, в основі якої лежить виділення узагальненої властивості предметів, відволікання від більшості інших конкретних ознак, викликає труднощі.

Аналіз результатів, отриманих в ході проведення методики «Допоможи художнику» показав, що 40 % досліджуваних дітей проявили виразний інтерес, охоче згодились виконувати поставлене завдання. Але увага в ході виконання даного завдання переключалась та в більшій мірі концентрувалась на кольорові олівці та зафарбовування зображень. Тому потрібно було повторювати завдання декілька разів та наводити питання: «Чого не вистачає півнику?», «Що потрібно домалювати до чайника?». Загалом діти виконали завдання, домалювали майже всі відсутні деталі.

40% обстежуваних проявили нестійкий, епізодичний інтерес, який не сприяв стимулюванню діяльності. В ході виконання завдання діти гралися кольоровими олівцями і навіть після багаторазового повторення інструкції завдання, наведення допоміжних питань діти просто розфарбовували роздатковий матеріал. Лише після конкретної вказівки, що саме потрібно домалювати і до якого зображення, діти домальовували пропущену деталь.

20% обстежуваних не проявили інтересу до завдання. В ході виконання завдання діти просто маніпулювали олівцями, у них не прослідковувалось бажання хоча б розфарбувати картинку. Навіть після багаторазового повторення інструкції, постановки допоміжних питань, конкретних вказівок та демонстрації, що потрібно домалювати, діти не змогли виконати поставленого завдання.

Дослідження показало, що група старших дошкільників із ЗПР по рівню сформованості пізнавальної діяльності неоднорідна. Діти мають загальні для всіх старших дошкільників із ЗПР способи поведінки в ситуації ігрової діяльності, але демонструють різний рівень сформованості довольності пізнавальної діяльності. Дослідження пізнавальної діяльності дошкільників із ЗПР в ході ігрової діяльності показало, що більшість дітей виконали завдання методик на рівні «середній» та «низький», виявився також невеликий відсоток досліджуваних, які взагалі не змогли виконати завдання, навіть, після неодноразових повторів інструкції та демонстрації зразка виконання. Ніхто з досліджуваних дітей не зміг виконати завдання на високому рівні.

Картина ігрової поведінки дошкільників із ЗПР наводить нас на думку, що у дітей даної категорії є суттєві ускладнення у формуванні уявної ситуації, яка надає грі змісту і робить її мотивованою діяльністю.

На нашу думку, за труднощами в створенні уявної ситуації у ігровій діяльності дошкільників із ЗПР стоїть збідненість образної сфери: недостатня узагальненість знань та уявлень, які склались в життєвому досвіді; труднощі довільного оперування інформацією з власного життєвого досвіду; відсутність емоційної забарвленості дій.

У зв'язку з тим, що у старших дошкільників з ЗПР різного ступеня вираженості помітно знижена потреба в ігровій діяльності (ігрова поведінка починається в основному при втручанні дорослого) ми вважаємо за необхідне проаналізувати особливості взаємовідносин дітей даної категорії з дорослим.

Спостереження показало, що діти із ЗПР рідко і неохоче вступають в контакт з дорослим. У разі виникнення ускладнень при виконанні завдань вони скоріше переривали діяльність, ніж зверталися за допомогою до дорослого. У рідких контактах з дорослим переважали ділові контакти, які були представлені фразами: «Я не хочу займатись», «Коли мене забере мама» і так далі. Звернень до дорослого, як партнера по спільній діяльності спостерігалось мало. Як в грі так і при виконанні практичних завдань кількість контактів, обумовлених пізнавальною активністю до об'єктів діяльності у цих дітей незначна.

Діти не намагались отримати оцінку своїх зусиль в розгорнутій формі. Їх цілком задовольняла оцінка типу «молодець», «добре» або у вигляді безпосереднього емоційного спілкування, яке виражалось у посмішці, погладжуванні і т.д. За власною ініціативою обстежувані діти вкрай рідко зверталися за схваленням.

Проте, слід зазначити, що обстежувані діти виявляли виразну чутливість до доброзичливого ставлення з боку дорослого і намагались продовжувати спілкування, при цьому продуктивність їх діяльності зростала.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що у дітей з ЗПР в ході ігрової діяльності переважають ситуативно-особистісні та ситуативно-ділові форми спілкування, які є характерними для переддошкільного віку. Оволодіння ж соціальним світом та виділення і встановлення соціальних відносин можливе лише в рамках позаситуативно-пізнавальних і позаситуативно-особистісних форм спілкування. Саме ці форми спілкування є адекватними для сюжетно-рольової гри, яка обумовлює ефективний розвиток дитини в дошкільному віці.

Результати нашого діагностичного обстеження підтверджують, що формування ігрової діяльності дітей з ЗПР відбувається за тим же сценарієм, що і у дітей, розвиток яких відбувається в межах норми, але з деяким відставанням у часі. При цьому у дітей з ЗПР відмічається своєрідність у розвитку їх мисленнєвої діяльності, спостерігається відставання вже на рівні наочних форм, виникають труднощі у вирішенні завдань на порівняння, узагальнення класифікацію.

Для того, щоб ігрова діяльність дітей із ЗПР досягла такого рівня розвитку, при якому її можна було б використовувати у якості одного з провідних засобів розвитку в дошкільному віці, щоб вона сприяла формуванню психічних функцій та здібностей, засвоєнню знань, умінь та навичок, слід поетапно сформувати в ній окремі структурні компоненти. З цією метою важливо розробити систему корекційних впливів, метою яких є формування загальних компонентів, необхідних для здійснення будь-якого виду діяльності та специфічних саме для ігрової діяльності компонентів.

Корекційна програма, орієнтована на розвиток та удосконалення ігрової діяльності дітей дошкільного віку з ЗПР повинна передбачати постійну мотивацію дітей до ігрової діяльності за відповідними правилами та завчасно продуманому сценарію. При цьому слід передбачити завдання, в яких дитина виступає як в ролі активного учасника ігрової ситуації, так і в ролі пасивного.

Заняття доцільно проводити два рази на тиждень. Ігри-заняття, ігри-бесіди, ігри-драматизації, спільні ігри психолога з дітьми, самостійні ігри дітей в вільний час – всі ці форми навчання грі доцільно використовувати в процесі корекційної роботи. Кожне заняття повинно завершуватись грою, у якій дітям пропонується реалізувати отримані уміння на практиці, при цьому важливо вказати дітям можливі шляхи переносу знань в ігрову діяльність. Формування ігрової діяльності у дошкільників із ЗПР може проводитись на матеріалі обмеженої кількості ігор: «Сім'я», «Лікарня», «Магазин», «Будівництво», «Перукарня», «Дитячий садок», «Школа».

Важливим чинником формування ігрової діяльності у дітей із ЗПР є поведінка дорослого. При цьому форми спілкування з дитиною можуть бути різними – від простого емоційного спілкування (посмішка, прояви ласки) до спілкування на різноманітні (зрозумілі дитині) теми. Необхідність такого спілкування обумовлюється, на нашу думку, тим, що більшість дітей з ЗПР розвиваються у ситуації дефіциту спілкування.

Оскільки гра має суттєвий вплив не тільки на формування особистості, а й на розвиток пізнавальної сфери, формування нових інтелектуальних операцій, то для розвитку дітей із ЗПР потрібні особливі ігри, в яких діяльність дорослого має ключове значення. Лише за умови формування повноцінної ігрової діяльності при цілеспрямованій корекційно-розвивальній роботі швидше можна сформувати інтелектуальну діяльність з опорою на загальні уявлення і словесно-логічні міркування, які потім необхідні для переходу до нового провідного виду діяльності – навчання.

Література

1. Виготський Л.С. Избранные психологические исследования. М.: 1956 2. Слепович Е.С. Игровая деятельность дошкольников с задержкой психического развития. М.: Педагогика, 1994. 3. Слепович Е.С., Харин С.С., Становление сюжетно-ролевой игры как совместной деятельности у дошкольников с задержкой психического развития// Дефектология. 1988, №6. 4. Сухомлинский А.В. О воспитании. М.: Политиздат. 1985.

References

1. Vigotskiy L.S. Izbrannyye psihologicheskie issledovaniya. M.: 1956 2. Slepovich E.S. Igrovaya deyatel'nost' doshkolnikov s zaderzhkoy psihicheskogo razvitiya. M.: Pedagogika, 1994. 3. Slepovich E.S., Harin S.S., Stanovlenie syuzhetno-rolevoy igry kak sovmestnoy deyatel'nosti u doshkolnikov s zaderzhkoy psihicheskogo razvitiya// Defektologiya. 1988, №6. 4. Suhomlinskiy A.V. O vospitanii. M.: Politizdat. 1985.

Кротенко В.І., Омелян А.С. Особливості ігрової діяльності дітей із затримкою психічного розвитку дошкільного віку.

У статті розглядається проблема психологічних особливостей ігрової діяльності дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. На основі аналізу наукових джерел розкрито основні характеристики ігрової діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку, проаналізовано наукові праці фахівців в галузі дитячої психології, які торкаються проблем ігрової діяльності та її впливу на розвиток дитини, розкрито специфічні особливості становлення гри в дошкільному віці при затримці психічного розвитку. Описано дослідження особливостей ігрової діяльності дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, в ході якого визначено збідненість образної сфери старших дошкільників, недостатня узагальненість знань та уявлень, які склались в життєвому досвіді; труднощі довольного оперування інформацією з власного життєвого досвіду; відсутність емоційної забарвленості дій, помітно знижена потреба в ігровій діяльності. Розкрито особливості взаємодії даної категорії дітей з дорослими. Вказано на важливість та необхідність розробки корекційно-розвивальних програм з метою формування повноцінної ігрової діяльності, на основі якої відбудеться подальший розвиток здібностей, знань, вмінь та навичок дітей.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, ігрова діяльність, корекційно-розвивальна програма.

Кротенко В.І., Омелян А.С. Особенности игровой деятельности детей с задержкой психического развития дошкольного возраста.

В статье рассматривается проблема психологических особенностей игровой деятельности детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. На основе анализа научных источников раскрыты основные характеристики игровой деятельности дошкольников с задержкой психического развития, проанализированы научные труды специалистов в области детской психологии, затрагивающих проблемы игровой деятельности и ее влияния на развитие ребенка, раскрыты специфические особенности становления игры в дошкольном возрасте при задержке психического развития. Описано исследование особенностей игровой деятельности детей дошкольного возраста с задержкой психического развития, в ходе которого определено низкий уровень образной сферы старших дошкольников, недостаточная обобщенность знаний и представлений, которые сложились в жизненном опыте; трудности произвольного оперирования информацией из собственного жизненного опыта; отсутствие эмоциональной окрашенности действий, заметно снижена потребность в игровой деятельности. Раскрыты особенности взаимодействия данной категории детей со взрослыми. Указано на важность и необходимость разработки коррекционно-развивающих программ с целью формирования полноценной игровой деятельности, на основе которой состоится дальнейшее развитие способностей, знаний, умений и навыков детей.

Ключевые слова: задержка психического развития, игровая деятельность, коррекционно-развивающая программа.

Krotenko V.I., Omelyan A.S. Features of game activity of children with a delay of mental development of preschool age.

In article the problem of psychological features of game activity of children of preschool age with a delay of mental development is considered. On the basis of the analysis of scientific sources the main characteristics of game activity of preschool children with a delay of mental development are opened, scientific works of the experts in the field of children's psychology touching on issues of game activity and its influence on development of the child are analysed is opened specific features of formation of game at preschool age at a delay of mental development. Research of features of game activity of children of preschool age with a delay of mental development during which it is defined low upivень the figurative sphere of the senior preschool children, insufficient generality of knowledge and representations which developed in life experience is described; difficulties of any operating by information from own life experience; lack of an emotional okrashennost of actions, the need for game activity is considerably reduced. Features of interaction of this category of children with adults are opened. It is specified importance and need of development of the correctional developing programs for the purpose of formation of full game activity on the basis of which further development of abilities, knowledge, skills of children will take place.

Keywords: a delay of mental development, game activity, the correctional developing program.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2014 р.

Статтю прийнято до друку 20.10.2014 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Синьова Є.П.